

Nr 42

Utlåtande i anledning av motioner angående åtgärder för att förbättra de häktades ställning.

I de likalydande motionerna I: 134 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 176 av herr *Bohman m. fl.* hemställs — i den del som behandlas i detta utlåtande — att »riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga åtgärder för att förbättra de häktades ställning i enlighet med vad i motionen anförts».

I motionerna framställs även vissa andra yrkanden som gäller skadeståndsrättsliga och kriminalpolitiska frågor. I dessa delar behandlas motionerna av utskottet i utlåtandena 1968: 41, 43 och 44.

Motionerna

Motiveringen till motionärernas hemställan återfinns i motionen I: 109. I det avsnitt varom nu är fråga (s. 19—20) framhåller motionärerna följande.

Förhållandena är stundom sämre för en person, som hålles häktad, än för en person, som är intagen på anstalt för att där avtjäna straff. Detta är så mycket mera överraskande som den häktade ännu ej av domstol dömts för något brott. Han behöver därför ej ha förövat den gärning, som lagts till grund för häktningsbeslutet. Till skuldfrågan har ju domstolen vid denna tidpunkt icke tagit annan ställning än att den — kanske på ett ofullständigt material — funnit »sannolika skäl» föreligga för att den häktade begått brottet. Det kan således sedermera visa sig, att den häktade är oskyldig. Ej heller behöver häktningen vara ett uttryck för att den påtalade gärningen är så grov att den förskyller ovillkorligt straff.

Häktningstiden kan i vissa fall te sig orimligt lång. Att så allför ofta är fallet beträffande dem som undergår rättspsykiatrisk undersökning är tyvärr ovedersägligt.

Den häktade kan ha berövats sin frihet utan den minsta förvarning; han kan ha tagits direkt ur sin vardagliga miljö utan att ha haft tillfälle att förbereda sig på sin nya situation.

Alla dessa skäl borde naturligen leda till att den häktade rönt en behandling, som ej ingrep i hans tillvaro utöver vad som betingades av själva frihetsberövandet. Under inga omständigheter borde han vara underkastad en hårdare och psykiskt sett mera pressande tillvaro än den som för undergående av straff hålles intagen på anstalt. Skäl av såväl rättslig som human art borde garantera detta. Likväl är läget i verkligheten i många fall det motsatta. Härtill kommer att den häktade ej heller kan räkna med att, i likhet med en intagen, få ägna sig åt arbete eller annan meningsfull sysselsättning. Genom sin totala isolering kan han därför icke förtjäna me-

Bihang till riksdagens protokoll 1968. 9 saml. 1 avd. Nr 42

del till inköp av sådana artiklar som tidningar, cigarretter, tandkräm och dylikt. Enligt vår mening kan samhället icke rimligen undandraga sig skyldighet att förbättra den häktades tillvaro. Ätminstone torde man utan vidare finna det självklart att förse den häktade med medel i sådan omfattning att han icke blottställes på sådana enkla ting som nu nämnts. Vi vill erinra om att första lagutskottet i sitt, av riksdagen godkända, utlåtande 1966 nr 39 anslutit sig till vår bedömning att den häktades ställning är i behov av förbättringar. Enligt utskottets mening borde frågan dock icke föranleda annan åtgärd än att överlämnas till den utredning, som har att överse lagstiftningen rörande behandlingslagen. Enligt vår mening är de av oss väckta spörsmålen emellertid så angelägna att deras lösning ej bör fördröjas av den ifrågavarande utredningen.

Gällande bestämmelser m. m.

Då rätten beslutar häktning skall rätten enligt 24 kap. 18 § rättegångsbalken samtidigt utsätta den tid inom vilken åtal skall väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen erforderligt. Om den överstiger två veckor skall rätten hålla nya häktningsförhandlingar med i regel högst två veckors mellanrum tills åtal väckts. Det åligger rätten att tillse att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Om det är uppenbart att så täta förhandlingar är betydelselösa, kan förhandlingarna hållas med längre mellanrum.

I 24 kap. 22 § rättegångsbalken föreskrivs beträffande förvaringen av häktad person att han utan dröjsmål skall föras till allmänt häkte, d. v. s. till särskilt inrättat häkte eller till fångvårdsanstalt (i regel på häktesavdelning inom anstalten). Om det är av synnerlig vikt, att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänks, förvaras på annan plats än allmänt häkte, kan rätten på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren förordna, att med överförandet skall tills vidare anstå. Rätten, undersökningsledaren eller åklagaren äger också besluta, att den häktade, sedan han överförs till allmänt häkte, skall för förhör eller annan åtgärd inställas å plats utom häktet. Särskilda bestämmelser gäller enligt lagrummet beträffande förvaring av häktad som undergår eller har undergått rättspsykiatrisk undersökning. Dessa bestämmelser finns i 7 § lagen den 16 juni 1966 (nr 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål. De innebär att den som är häktad och skall genomgå undersökning så snart det lämpligen kan ske skall överföras från allmänt häkte till den rättspsykiatriska klinik vid vilken undersökningen skall utföras. Om undersökningen inte skall utföras på sådan klinik, skall den häktade i stället förvaras i fångvårdsanstalt eller häkte. När undersökningen är avslutad, skall den som har förvarats på annan plats än häkte återföras till häktet. Är den häktade enligt undersökningsläkarens utlåtande i behov av sluten psykiatrisk vård, skall han emellertid i stället förvaras på rättspsykiatrisk klinik.

Utformningen av *b e h a n d l i n g e n* av de häktade under häktningstiden regleras i 1958 års lag om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. och i en till lagen knuten tillämpningskungörelse. I 4 § nämnda lag föreskrivs, att mer än en person inte får förvaras i varje rum, om det inte är nödvändigt av utrymmesskäl eller påkallas av annan anledning. Vidare stadgas i lagens 6 §, att häktad inte får åläggas arbete men att han, om det kan ske utan olägenhet, får utföra lämpligt arbete som han själv anskaffar eller som annars kan beredas honom. I kungörelsen den 25 april 1958 (nr 214) angående tillämpningen av 1958 års behandlingslag ges ytterligare föreskrifter om behandlingen. Enligt kungörelsens 4 § gäller sålunda, att den som är farlig för annans personliga säkerhet skall hållas skild från övriga intagna. Såvitt möjligt skall också förhindras att förbindelse äger rum mellan intagna som kan antas påverka varandra i mål eller ärende som är anhängigt vid domstol eller annan myndighet. Det skall också eftersträvas att intagen, särskilt om han är under 21 år, inte utsätts för olämpligt inflytande av annan intagen. Om häktad som är intagen på fångvårdsanstalt vill arbeta, skall föreståndaren enligt 8 § i kungörelsen söka bereda honom lämpligt arbete. För arbete som tillhandahålls skall utgå ersättning enligt kriminalvårdsstyrelsens bestämmelser.

Här må även nämnas att olika åtgärder under senare år vidtagits och f. n. planeras för att förbättra förhållandena för de häktade, som skall genomgå eller har genomgått rättspsykiatrisk undersökning. En varaktig förbättring förutsätts komma till stånd i och med att 1961 års organisationsplan för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet genomförs (prop. 1961:185, 1LU 49). Detta beräknas ske under slutet av 1960-talet och de första åren av 1970-talet. På kortare sikt har även andra organisatoriska åtgärder nyligen vidtagits eller förberetts. Vidare pågår i Kungl. Maj:ts kansli arbete med vissa författningsändringar, bl. a. syftande till att skapa större möjligheter för häktade som väntar på undersökning att under väntetiden få arbete och gemenskap med andra intagna. *Proposition* i ämnet beräknas komma att avlämnas till 1969 års riksdag under dess vårsession.

Tidigare riksdagsbehandling

I motion till 1966 års riksdag hemställdes om utredning angående de häktades ställning och rättssäkerhet i enlighet med i motionen anförda riktlinjer. I motionen berördes huvudsakligen fem spörsmål rörande de häktade, nämligen 1) möjligheterna att överföra rätten att förfoga över den häktade från polis- och åklagarmyndighet till domstol, 2) behovet av åtgärder för att begränsa häktningstidens längd, 3) vidtagande av rehabiliterande åtgärder inom häktningsinstitutets ram, 4) den häktades och hans anhörigas behov av socialt stödjande åtgärder samt 5) skydd mot s. k. publicitetsskador.

Första lagutskottet hemställde i sitt utlåtande över motionen *dels* att denna såvitt gällde punkt 5) ovan icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, *dels* att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört om översyn av behandlingen av häktade, anhållna och gripna.

I sistnämnda del anförde utskottet följande.

Motionären föreslår till en början att en sådan utredning får i uppdrag att överväga huruvida den rätt att förfoga över den häktade som tillkommer polis- och åklagarmyndighet bör överföras till domstol. Motionären ställer sig nämligen kritisk till att undersökningsledare och åklagare äger besluta att häktad skall för förhör eller annan åtgärd föras från häktet. Av rätts-säkerhetsskäl borde enligt motionären sådana avgöranden helt förbehållas domstol. Enligt utskottets mening innebär den gällande ordningen inte någon fara för de häktades rättssäkerhet och samtliga remissorgan har också avstyrkt detta förslag. Ett genomförande härav skulle tvärtom kunna fördröja utredningen och därigenom vara till förfång för den häktade. I motionen föreslås vidare att åtgärder övervägs för att förkorta häktningstiden. Motionären framhåller det otillfredsställande i att häktningstiden, särskilt när rättspsykiatrisk undersökning företas, kan bli mycket lång. Undersökningstidernas längd är föremål för ständig uppmärksamhet; situationen bör avsevärt kunna förbättras i och med det pågående genomförandet av den nya organisationen för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet som riksdagen i princip beslöt år 1961 och en ny utredning torde icke vara ägnad att bringa problemet närmare sin lösning. Det förekommer också att häktningstiden förlängs avsevärt genom att brottslighetens art eller omfattning nödvändiggör tidsödande förundersökning eller genom att målet prövas i högre rätt. Häktningstidens längd i dessa fall är emellertid beroende av vissa grundläggande processuella regler som utskottet nu saknar anledning att behandla. I sammanhanget må framhållas att domstolar och myndigheter på allt sätt verkar för att göra häktningstiden så kort som möjligt, varför i flertalet fall tiden kan begränsas till några veckor.

I motionen påtalas också att den häktade ej blir föremål för den vård och de rehabiliterande åtgärder, vilka den till frihetsstraff dömd åtnjuter. Vidare anför motionären att häktning ofta nödvändiggör socialt stödjande åtgärder, som nu inte på ett organiserat sätt står till förfogande eller i varje fall ofta inte beaktas. Utskottet ansluter sig till den av flera remissinstanser uttalade uppfattningen att sådana åtgärder som kan föregripa domstolens slutliga avgörande av målet inte bör vidtas under häktningstiden. Med detta ställningstagande avser utskottet självfallet icke att förringa vikten av att de häktade behandlas så att skadliga verkningar av frihetsförlusten såvitt möjligt förebyggs. Vidare är det angeläget att sjukvårdsfrågan är löst på tillfredsställande sätt samt att erforderliga anordningar finns för de häktades personliga hygien. Vad beträffar de häktades och deras anhörigas behov av socialt stöd och kurativa åtgärder vitsordas detta allmänt av remissorganen. Enligt utskottet är det synnerligen angeläget att förbättringar på området kommer till stånd. Härvid torde uppmärksammas att hjälpbehovet ofta uppkommer redan i samband med gripande eller anhållande. Inom justitiedepartementet förbereds utarbetande av direktiv för en utredning angående översyn av 1964 års lag om behandling i fångvårdsanstalt. Enligt utskottets mening bör det i enlighet med kriminalvårdsstyrelsens uttalande kunna uppdras åt en sådan utredning att även överse behandlingen av häk-

tade, anhållna och gripna i nu berörda avseenden. Vad utskottet anfört här- om torde därför böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan. Riksdagen skri- velse har av Kungl. Maj:t överlämnats till den nedan angivna kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården.

Frågor om de rättspsykiatriska undersökningarna och de häktades ställ- ning har även berörts vid 1968 års riksdag i samband med prövningen av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande ut- gifterna för budgetåret 1968/69 inom justitiedepartementets och utbild- ningsdepartementets verksamhetsområden jämte motioner. Härvidlag hän- visar utskottet till statsutskottets utlåtanden nr 2 (s. 9—12, 24—25) och 41 (p. 7).

Kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 januari 1967 har sakkunniga tillkallats för att utreda frågan angående lagstiftningen om behandling i fångvårdsanstalt m. m.

I *direktiven för utredningen* (se riksdagsberättelsen 1968 s. 66 f) anför- de *chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling*, såvitt gäller behand- lingen av dem som häktats, anhållits eller gripits som misstänkta för brott, följande.

Lagstiftningen om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. har nära samband med behandlingslagstiftningen i övrigt. Det finns emellertid mar- kerade skillnader och dessa hänför sig främst till tidsfaktorn och utred- ningskravet för dem som är misstänkta för brott. Riksdagen har nyligen godkänt ett utlåtande av första lagutskottet (1966:39) som avgetts i anled- ning av en motion (II:164) om utredning angående häktades ställning och rättssäkerhet. Enligt utskottet bör behandlingen av häktade, anhållna och gripna överses i vissa avseenden. Utskottet anser att man bör kunna ge så- dana personer bättre vård och vidta åtgärder för deras rehabilitering och för att socialt stödja dem och deras anhöriga. Detta utredningsarbete bör enligt utskottets uppfattning sammankopplas med en översyn av lagstift- ningen om behandling i fångvårdsanstalt. Jag kan instämma i vad utskot- tet anfört i dessa frågor. Jag vill dock tillägga att de sakkunniga i detta sammanhang bör beakta möjligheterna att rationellt lösa bl. a. behand- lingsfrågorna gemensamt för häktade och intagna i fångvårdsanstalt. Dess- utom måste eventuella ändringar i 1958 års lag om behandlingen av häk- tade och anhållna m. fl. samordnas med resultatet av fylleristrafutfred- ningens arbete. För detta ändamål bör de sakkunniga samråda med fylleri- straffutredningen.

Utskottet

I förevarande motioner framställs, såvitt nu är i fråga, önskemål om skyndsamma åtgärder för att förbättra de häktades ställning. Motionärerna framhåller att de häktade bör röna en behandling som ej ingriper i deras

tillvaro utöver vad som betingas av själva frihetsberövandet. Vidare riktas erinran mot de långa väntetiderna för de häktade som skall undergå rättspsykiatrisk undersökning.

Som framgår av redogörelsen ovan har i början av år 1967 sakkunniga tillkallats för att utreda frågan angående lagstiftningen om behandling i fångvårdsanstalt m. m. Enligt direktiven för kommittén omfattar utredningsuppdraget — i enlighet med av riksdagen uttalade önskemål — jämväl en översyn av behandlingen av de häktade, anhållna och gripna. Det åligger de sakkunniga att vid uppdragets fullgörande beakta möjligheterna att rationellt lösa bl. a. behandlingsfrågorna gemensamt för häktade och intagna i fångvårdsanstalt. Med hänsyn härtill kan utskottet, även om det är angeläget att förhållandena för de häktade skyndsamt förbättras — vilket spörs-mål delvis torde vara en ren anslagsfråga — inte dela motionärernas uppfattning att frågorna rörande de häktades behandling bör brytas ut ur utredningsuppdraget.

I anledning av motionärernas erinran mot väntetiderna för de häktade som skall undergå rättspsykiatrisk undersökning må nämnas, att särskilda åtgärder förbereds inom justitiedepartementet för att — i avvaktan på genomförandet av 1961 års organisationsplan för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet — skapa större möjligheter för dessa häktade till arbete och gemenskap med andra intagna. Ett förslag i ämnet har remissbehandlats och överarbetas f. n. Proposition avses komma att föreläggas 1969 års riksdag under dess vårsession.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 134 och II: 176, såvitt gäller åtgärder för att förbättra de häktades ställning, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 oktober 1968

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp)*, Helge Karlsson (s), Oscar Carlsson (s)* och Lidgard (h);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), herr Svensson i Vä (cp), fru Kristensson (h), herrar Gustafsson i Borås (fp), Jönsson i Malmö (s), Hansson i Piteå (s)*, Sjöholm (fp) och Zetterström (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.